Monografija „Sintautai“

Vitas Girdauskas
„Sintautų“ monografijos sudarytojas

Daugiau nei prieš 13 metų įsikūrusi originalios koncepcijos (vieno leidinio) leidykla „Versmė“ pradėjo leisti lokalių monografijų seriją „Lietuvos valsčiai“.

Iš pradžių sumanyta kaip Lietuvos tūkstantmečiui pažymėti skirtų leidinių serija, ji jau seniai išaugo proginius vaikiškus marškinėlius, tapdama pripažintu, rimtu ir solidžiu kraštotyros reiškiniu, Tautos atminties fiksavimo ir aktyvinimo institucija. Išleista jau 14 dažniausiai viršijančių 1000 puslapių, kartais net 2 tomų monografijų, per 30 rengiamų – tokio derliaus galėtų pavydėti ne vienas mokslo institutas.

Ši serija – unikalus, analogų nei Lietuvoje, nei kaimyninėse šalyse neturintis vienodos struktūros daugiatomis istorijos ir kultūros leidinys apie Lietuvos miestus ir miestelius, kaimus ir vienkiemius, jų istoriją nuo seniausių laikų iki šių dienų, kraštovaizdžio raidą, tradicinius verslus ir dirbinius, tradicinius gyvenamuosius namus ir jų interjerą, paprotinę teisę, kalendorinius ir šeimos papročius, kapines, liaudies išmintį, bažnyčias, mokyklas, bibliotekas, valstybės ir svarbiausių jos institutų bei įstaigų kūrimosi istoriją, įžymius žmones, tarmių ir vietos šnektų ypatumus, tautosaką, liaudies muzikantus ir jų atliekamus kūrinius, taip pat tautinių mažumų istoriją, papročius ir kt.

O prasidėjo šis kelias nuo nedidelės ir kuklios žalios knygelės, mielu daugeliui sintautiškių pavadinimu – „Sintautai. Žvirgždaičiai“.

Ir štai dabar ateina laikas, kai po poros metų pasirodys antrasis papildytas šios monografijos leidimas. Pirmojo leidimo pagrindu tapo Venanto Mačiekaus vadovautos ekspedicijos surinkta medžiaga ir jos autorių parašyti straipsniai. Ir dabar ši knyga yra vienas iš svarbių šaltinių Sintautų kraštu besidomintiems žmonėms. Antrasis leidimas gerokai papildytas. 2003 metų vasarą įvyko „Versmės“ leidyklos ir Sintautų akademijos surengta kompleksinė monografijos „Sintautai“ rengimo ekspedicija. Joje dalyvavo 18 kraštotyros rinkėjų ir tyrėjų iš Vilniaus, Druskininkų, Šakių ir Sintautų. Ekspedicijos metu rinkta medžiaga įvairiomis temomis (biblioteka Sintautuose, Sintautų muziejai, Sintautų mokyklos istorija, įžymieji sintautiškiai, tautinis šokis Sintautų valsčiuje, Sintautų kolūkio istorija, Sintautų valsčiaus išeiviai, XX amžiaus Sintautų miestelio ir apylinkių kultūrinis gyvenimas, Sintautų valsčiaus administracija po Antrojo pasaulinio karo, Sintautų miestelio ir apylinkių tremtinių atsiminimai, Sintautų valsčiaus savanoriai ir karininkai ir kt.).

Pasirašyta 18 autorinių darbų sutarčių. Pagal jas numatyta, naudojantis ekspedicijoje surinkta medžiaga, parengti straipsnius, kurių bendra numatoma apytikrė apimtis viršija 30 autorinių lankų.

Paruošta būsimosios monografijos vaizdinės kompiuterinės informacijos bazė – skaitmeniniu fotoaparatu nufotografuota 300 monografijai skirtų nuotraukų, kurios įvestos į kompiuterį ir yra kompaktiniame diske; surinkta, nuskanuota ir įvesta į kompiuterį taip pat ir 300 istorinių nuotraukų. Šiuo metu dalis straipsnių jau parengta, kiti baigiami rengti.

Pirmajam per 400 puslapių monografijos leidimui straipsnius pateikė daugiau kaip 30 autorių, daugiausia V. Mačiekaus vadovautos ekspedicijos dalyvių. Dabar numatoma, jog visa monografija sudarys gerokai per 1000 puslapių. Į darbą įsijungia dar apie 30 autorių. Papildytas knygos leidimas visų pirma apims ir pakartos pakoreguotus pirmojo leidinio straipsnius.

Sintautų valsčiaus knygos rengėjai kalbasi su Rūgių kaimo gyventojais

Remiantis žmonių atsiminimais, ekspedicijų, lauko tyrimų ir archyvų medžiaga, mokslinėmis studijomis, anksčiau skelbtais straipsniais, kitais rašytiniais šaltiniais bei faktine medžiaga, atsiras nemaža naujų temų. Nuotraukomis, piešiniais ir brėžiniais, žemėlapiais, dokumentų faksimilėmis, muzikos kūrinių natomis ir kitaip grafiškai iliustruota knyga išsamiai pristatys vieną didžiausių Lietuvoje Sintautų valsčių, jo kaimus ir vienkiemius, jų istoriją nuo seniausių laikų iki šių dienų, kraštovaizdžio raidą, tradicinius verslus, tradicinius gyvenamuosius namus ir jų interjerą, audinius, paprotinę teisę, kalendorinius ir šeimos papročius, kapines, liaudies žinyną, bažnyčias, mokyklas, bibliotekas, Valstybės ir svarbiausių jos institutų bei įstaigų kūrimosi istoriją, įžymius žmones, sintautiškių šnektos ypatumus, tautosaką, liaudies muzikantus, vietos papročius ir tradicijas. Kaip ir visuose šios serijos leidiniuose, numatomos 6 tradicinės monografijos dalys ir svarbiausios temos. Tai visų pirma Gamta, kur rasime ne tik iš ankstesnio leidimo žinomą garsiojo profesoriaus Česlovo Kudabos straipsnį, bet ir Rimvydo Kunsko, Filomenos Kavoliutės, Daivos Patalauskaitės ir kitų Sintautų gamtos tyrinėjimų rezultatus. Gausus istorikės Vidos Girinkienės redaguojamas skyrius Istorija pristatys Sintautų valsčių nuo jo seniausios žymaus mokslininko Vygando Juodagalvio tyrinėtos praeities iki pat šių dienų.Tai ir negausios XVII–XVIII a. žinios, XIX a. Sintautų daraktoriai ir knygnešiai (Marija Puodžiukaitienė), Pirmojo pasaulinio karo įvykiai ir Nepriklausomybės kovų aidai, savanoriai ir šauliai (Antanas Andrijonas).

Daug vietos bus skiriama pirmosios Nepriklausomybės dvidešimtmečiui, pokario metų pasipriešinimo kovoms, partizaniniam judėjimui, pogrindinėms organizacijoms, trėmimams į Sibirą. Bus pateikti tremtinių, politinių kalinių bei partizanų sąrašai. Čia ir Antrasis pasaulinis karas, kolektyvizacija ir politinių kalinių bei tremtinių prisiminimai (Laimos Girdauskienės ir kitų užrašyti Jono Stroko, Stefanijos Pivovarienės ir kt. atsiminimai). Šiame skyriuje rasime ir tikrai gausių tarpukariu Sintautų visuomeninių organizacijų istoriją, (skautai, pavasarninkai, šauliai, moterų katalikių ir kitos organizacijos, pristatomos Antaninos Klimaitienės bei kitų autorių). Nemažai medžiagos apie Sintautų ūkininkus, tarpukario ir jau atkurtos nepriklausomos Lietuvos verslą (račiai, staliai, puodžiai, medikai, amatininkai ir prekybininkai, fotografai, gaisrininkai, policininkai ir kt.). Čia ir tarpukario laikų Sintautų pieninė, aliejinė, Dimšos alinė, Kažemėkaičio restoranas, dabartinis UAB „Šakių agroservisas“ Sintautų cechas, Danutės Šimkevičienės kavinė-baras, B. Stepulaitienės, UAB „Gulbelė“ bei Kudirkos Naumiesčio kooperatyvo parduotuvės ir kt.

Pokario ir sovietmečio ūkinį gyvenimą pristatys straipsniai iš Sintautų kolektyvizacijos istorijos – apie „Sintautų“, „Laisvės“, „Gegužės 1-osios“ ir kitus kolūkius, apie mašinų traktorių stotį (MTS) Sintautuose. Nepamiršta ir nesena praeitis – Atgimimas, Atgimimo Sajūdžio atgarsiai, svarbesni pastarojo meto įvykiai, dabartinė valsčiaus situacija, žemės nuosavybės grąžinimas, ūkininkai, naujoji emigracijos banga kt.

Šio skyriaus dalyje „Istorija. Kultūra. Švietimas. Sportas“ pateikiama Sintautų bažnyčios istorija (Juozas Jacevičius), kalbama apie Rūgių koplyčią, Sintautų valsčiaus mokyklas Sintautuose, Veršiuose, Mockupiuose, Kirmiškiuose, Voveriuose, Naudžiuose, Zypliuose, Totorviečiuose, Braškiuose, Panoviuose (vadinta Šilgalių) (M. Puodžiukaitienė, Teresė Durstinienė, Justinas Kasparaitis ir kt.), bibliotekas (Sintautų, Panovių ir kt.), muziejus, kultūrinę sintautiškių veiklą tarpukariu, pokariu, sovietmečiu ir atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje. Straipsnių autoriai pristato Sintautų meno kolektyvus, jų veiklą ir istoriją, teatro vaidinimus. Numatomi atskiri straipsneliai, skirti valsčiaus kitataučiams – vokiečiams ir žydams, jų istorijai ir likimams. Čia rasime informacijos ir apie Sintautų kraštotyros rinkimą bei kraštotyrininkus, taip pat sporto tradicijas, žymesnius iš Sintautų kilusius sportininkus, valsčiaus sporto komandas, jų istoriją ir laimėjimus.

Istorijos skyriuje glaudžiasi ir gausus mūsų valsčiaus kaimų istorijų skyrelis. Valsčiaus kaimų sąrašas sudarytas vadovaujantis 1923 m. gyventojų surašymo duomeninis. Paryškintu šriftu pateikiamų kaimų istorijos yra rašomos arba jau parašytos. Tai Apirbiškiai, Balseliškai, Barandai, Braškiai, Bridžiai, Demšiai, Duobiškiai, Ežeriūkai, Gabartai, Gaisriai, Gyliškiai, Išdagai, Joniškiai, Jundilai, Kasikėnai, Kaupiškiai, Kiaulupiai, Kirmiškiai, Klepai, Kuodžiai, Kušlikiai, Leopolė, Menčikiai, Menkiniai, Mockupiai, Naudžiai, Pakorbūdžiai, Pariebiai, Paviktiniai, Pikžirmiai, Ragožiai, Rūgiai, Santakai, Sintautai, Skaisgiriai, Skardupiai, Smilgiai, Starkai, Šurpauliai, Šlamai, Šuopiai, Tarpučiai, Tilvikai, Totorviečiai, Tumosiškė, Vaišvilai, Vaitiekupiai, Veršiai, Vaitrakas, Vilkeliškiai, Vyžulupiai, Voveriai, Zypliai, Žaltynai. Dėl keleto čia neįtrauktų kaimų – Paspirgėlių, Šunkarių, Panovių, Pusdešrių, Kaukakalnių, Rukšnių, Liepalotų bei Juškakaimių priklausomybės Sintautų valsčiui šiuo metu dar diskutuojama, nes 1923 m. surašyme jie Sintautų valsčiui nepriklausė, o valsčių serijos monografijų sudarytojai vadovaujasi būtent tų metų surašymo duomenimis. Šių kaimų tarpukario gyventojai save priskiria sintautiškiams. Dalijant buvusį Slavikų valsčių, dalis jo priskirta Kiduliams, dalis pateko į Sintautų valsčių. Tad Sintautų valsčiaus ribos ne vieną kartą kito, ir tai jau yra atskiro mokslinio straipsnio verta tema.

Savo istorijas pateikė ne visi kaimai – dalies jų, jau visiškai išnykusių, niekas neprisimena, kitų istorijų, deja, niekas neužrašinėja. O ir užrašytas kaimų istorijas visada galima ir verta papildyti ar tikslinti. Tad tiems, kas gali ar žino ką iš mūsų kaimų istorijų, dar yra vienintelė ir jau paskutinė galimybė tai užrašyti ir pateikti knygos sudarytojams. Beje, kai tik ranka rašytos kaimų istorijos bus perkeltos į elektroninę formą (tikimės, dalis jau šių metų pabaigoje), jas galėsite skaityti bei komentuoti interneto svetainėje www.sintautai.lt

Gausus ir Etninės kultūros skyrius, grindžiamas jau minėtos Venanto Mačiekaus vadovautos ekspedicijos duomenimis, tik kiek papildytas paties Venanto ir keleto kitų autorių. Tai „Gyvulių ganymas“ (Rasa Kašėtienė-Senkutė), „Žemdirbystės papročiai“, (Danguolė Černiauskienė-Barkauskaitė), „Talkos ir jų papročiai“, (Stasė Pumputytė), „Bitininkystė“ (Goda Mitkaitė), „Žvilgsniai į kapines“ (Vacys Milius), „Senosios Sintautų valsčiaus kapinės“ (V. Girdauskas), „Gėlių darželiai.“ (Gražina Žumbakienė), „XIX a. stubos interjeras“ (Vingaudas Baltrušaitis), „Apie pašarines“ (V. Baltrušaitis), „Kai kurių etnografinių terminų žodynėlis“ (V. Baltrušaitis), „Valstiečių paukščių ūkis“ (Lina Stočkienų-Kazlauskaitė), „Tradicinis valstiečių maistas“ (Egidija Cimbolaitienė-Galvydytė), „Kasdieniai stalo indai, įrankiai ir valgymo papročiai (1918–1940)“ (Janina Samulionytė), „Tradicinis skalbimas, balinimas, dažymas“ (Alma Sirvydytė), „Kada krivūlė po kaimus keliavo“ (V. Mačiekus), „Kalendoriniai papročiai: nuo Trijų karalių iki Šv. Jono“ (Regina Versockienė-Globytė), „Antrosios metų pusės kalendoriniai papročiai“ (Snieguolė Rastenytė), „Krikštynų papročiai“ (Birutė Tunkevičienė-Valentaitė), „Liaudies pedagogika“ (Edita Svidinskienė-Mickūnaitė), „Tradiciniai sportiniai žaidimai“ (Asta Driskiuvienė-Butkevičiūtė), „Jaunimo brandos apeigos“ (Žilvitis Šaknys), „Likit sveikos žaliosios rūtelės“ (Daiva Červokienė-Žilytė), „Vardinių ir gimimo dienų papročiai“ (Dalia Anužytė), „Laidotuvių papročiai“ (Skaidra Kasarskaitė), „Liaudies astronomija ir chronologija“ (Vidmantas Lopeta), „Liaudies metreologija“ (Teresė Kaunienė-Šernaitė), „Šis tas iš liaudies medicinos“ (Vilma Besakirskienė-Mickevičiūtė), „Liaudies sanitarija“ (Asta Kurklietytė), „Liaudies veterinarija“ (Edita Lopetienė-Stoškutė), „Senųjų tikėjimų pėdsakai“ (Dana Vainauskienė-Vaicekauskaitė), „Vestuvių papročiai Sintautų apylinkėse (XIX–XX amžiuje)“, „Papročių teisė ir tradicinė dorovė“ (V. Mačiekus).

Skyriuje Kalba numatoma pristatyti sintautiškių šnektos ypatumus, pateikti pavyzdžių; skyriuje Tautosaka – tautosakos tekstai, Sintautiškių dainynėlis, pasakojamoji ir smulkioji tautosaka, žaidimai, rateliai, šokiai. Neliks nenagrinėta Sintautų gyvenamųjų vietų vardai (kilmė ir daryba), valsčiaus gyventojų pavardės bei vietovardžiai.

Straipsniais apie žymesnes valsčiaus šeimas – Augustaičius, Daniliauskus, Dumčius, Endriukaičius, Matijošaičius, Uogintus, Vailokaičius ir kt. numatoma pradėti skyrių, skirtą tikrai gausiai, daugiau nei 100 Žymių sintautiškių plejadai. Tai ryškų pėdsaką kultūroje ir visuomenės gyvenime palikę iš Sintautų kilę ar čia dirbę kunigai (prelatai Pr. Augustaitis ir A. Maskeliūnas, kunigai Abromavičius, J. Augustaitis, A. Dailidė, J. Demikis, J. Dėdinas, J. Dumčius, V. Dumčius, V. Endriuškevičius-Endriūnas, J. Gylys, J. J. Jakaitis, V. Jurgilas, R. Kasperavičius, V. Paulionis, V. Rubikas, K. ir S. Raubos, A. Tatarė, J. Vaičaitis, J. Vailokaitis, J. A. Vaitiekaitis, J. Vasiukevičius, J. ir F. Valaičiai, A. Žievys ir kiti). Sintautų kraštą garsino ir tebegarsina jo menininkai. Pirmiausia tai rašytojai, poetai, žurnalistai, kalbos ir literatūros mokslo tyrinėtojai (P. Vaičaitis, E. Steponaitis, G. Sapetka, J. Pavalkis, Pr. Pusdešris, J. Pikčilingis, O. Zokaitė-Samuilienė, J. Pranaitytė, J. Rudzevičius, Pr. Naujokaitis, R. Mockeliūnienė, V. Vilčinskienė, J. Jurevičius, A. Ūsas, S. Antanaitis, J. Stepšys ir kiti.). Be abejo, Sintautų žemė išaugino ir gausų kitų kūrusių ir kuriančių dabar menininkų (dailininkų, grafikų, muzikų, fotografų ir kt.) būrį. Čia ir R Stepulaitis, Pr. Sederevičius, A. Jucaitis, J. Baukus, V. Antanavičius, S. Kudirka, G. Skaisgirytė-Morkūnienė, B. Matijošaitytė, A. Augustaitis, J. Augustaitytė, S. Augaitis, V. Duoba, O. Skaisgirytė , K. V. Banaitis, J. Kamaitis, V. Bakula, R. Vikšraitis, G. Jokūbaitis ir kt. Tikrai daug mūsų kraštas davė Lietuvai ir mokslininkų. Tai žymūs teisininkai V. Banaitis, J. Sakalas-Sakalauskas, J. Vasiliauskas, J. S. Pečkaitis, J. V. Jacevičius (Pusdešris), V. A. Birbilas, S. Ūsaitė, kitų sričių mokslininkai – J. S. Banaitis, filologas doc. J. Dumčius, radiotechnikos inžinierius, technikos m. daktaras J. Kasparevičius, chemikai J. Dėdinas ir P. Jucaitis, gydytojai J. Jonikaitis, J. L. Pranaitis, A. Tatarė, etnologė A. Vyšniauskaitė, filosofas P. Kuraitis, agrarinių mokslų daktaras J. Kaunas. Negalime pamiršti ir mokytojų – tai iš čia kilę ar ilgą laiką dirbę J. Klimaitis, A. Daniliauskas, J. Matijošaitis J. Naujokaitis, J. Kasperavičius, J. Augustaitis, M. Puodžiukaitienė, A. Kukuraitytė-Klimaitienė, A. Kaunas. Sintautiniai ir daugelis žymių savanorių bei kariškių – pulkininkas savanoris kūrėjas P. Kaunas, aviacijos kapitonas A. Švarplaitis, majoras J. Daniliauskas, pulkininkas leitenantas J. Kuncaitis, artilerijos pulkininkas P. Uogintas, pulkininkas leitenantas bibliografas V. Steponaitis, pulkininkas leitenantas E. Reikenis, Lietuvos kariuomenės savanoris memuaristas A. Šukys. O kur dar į visas šias kategorijas neįspraudžiami ne mažiau garsūs visuomenininkai, verslininkai ar sportininkai – Vaitiekupių šviesuolis, spaustuvininkas, vertėjas S. Banaitis, miškininkas A. Matijošaitis, knygnešiai P. Lingys ir J. Urbaitis, sportininkas olimpietis K. Orentas, ėjimo sporto treneris V. Strokas, aktorius J. Depkevičius, pramonininkas J. Vailokaitis. Turbūt ne vienas čia ir nepaminėtas, apie kuriuose informacijos, be abejo, galėtų pateikti ir šio straipsnio skaitytojai.

Daliai šių ryškių asmenybių skirti atskiri straipsniai, kiti pristatomi enciklopediniu principu rengiamame žymių žmonių skyriuje.

Knygoje taip pat bus daugiau kaip 500 juodai baltų ir spalvotų iliustracijų. Tai nuotraukos, piešiniai ir brėžiniai, žemėlapiai, dokumentų faksimilės, pateikiamos muzikos kūrinių gaidos, taip pat pateikiama glausta informacija apie autorius, Sintautų valsčiaus, dabartinės Sintautų seniūnijos, Šakių buvusios apskrities ir dabartinio rajono bei buvusių Lietuvos valsčių žemėlapiai, bibliografinis sąvadas, asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės.

Knygos autorių, redaktorių ir bendradarbių kolektyvas – žinomi profesoriai, mokslininkai bei aukštųjų mokyklų dėstytojai, kultūros istorikai o taip pat vietos kraštotyrininkai: A. Andrijonas, T. Durstinienė, Vida Girininkienė, L. Girdauskienė, J. Jacevičius, Vygandas Juodagalvis, J. Kasparaitis, F. Kavoliutė, šviesios atminties profesoriaus Česlovas Kudaba, A. Kukuraitytė-Klimaitienė, R. Kunskas, V. Mačiekus, Birutė Matijošaitytė, Daiva Patalauskaitė, M. Puodžiukaitienė, Povilas Spurgevičius, Irena Strokienė, Genovaitė Raguotienė, Albinas Vaičiūnas ir kiti.

Šiame straipsnyje aptartas monografijos „Sintautai “ turinys. Tikimės, kad jis paskatins prisiminti tai, kas sintautiškiams ir visiems lietuviams būtų verta žinoti, bet dar nėra paminėta knygoje. Visus, kurie domisi savo gimtine, prašytume aktyviai bendradarbiauti rengiant monografiją apie Sintautus, jų apylinkes, žmones, įvykius. Jei galėtumėte parašyti trūkstamą straipsnį, jei turite įdomios informacijos, nuotraukų ar tiesiog patarimų ir pastabų – maloniai laukiame iš Jūsų žinutės adresu Sintautų akademija, P. Vaičaičio 34, LT- 71336 Sintautai, Šakių rajonas, faksu 370 345 60 200, arba el. paštu: sinta@is.lt. Tik kartu, bendromis pastangomis parengta ir išleista knyga bus ne tik graži, įdomi ir turininga, bet ir kuo tikslesnė bei išsamesnė. Parengtus straipsnius jau šių metų pabaigoje numatome pateikti interneto svetainėje www.sintautai.lt.

„Versmės“ leidyklos projektas „Lietuvos valsčiai“ – ypač svarbus mūsų kultūrai, mokslui ir kalbai, o monografija „Sintautai“ – manau, kiekvienam sintautiškiui. Kadangi jis nėra komercinis, tad jau būtina pradėti galvoti apie paramą leidybai. Monografijos išleidimą ir parengimą daugiausia finansuoja „Versmės“ leidykla, remia rajonų savivaldybės bei verslininkai. Tačiau, be svaresnio visų mūsų krašto žmonių indėlio knygos tikrai neišleisime. Tad, baigdamas šį straipsnį, noriu paprašyti visų kraštiečių, kuriems bent kiek brangus ir mielas Sintautų kraštas, paremti šios monografijos išleidimą.

Rėmėjų pavardes ir didesnes paaukotas sumas ne tik skelbsime leidyklos ir Sintautų akademijos interneto svetainėse www.versme.lt, www.sintautai.lt , bet ir pateiksime pačiame leidinyje.

Žemiau pateikiame leidyklos adresą bei kitus duomenis, kurių gali prireikti norint prisidėti prie knygos „Sintautai“ išleidimo.

Viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla, kodas 122732630, Geležinkelio g. 6, LT-02100 Vilnius, telefonas ir faksas 8 52130623, elektroninio pašto adresas leidykla@versme.lt, atsiskaitomoji sąskaita LT027290000005467101. AB Parex bankas, banko kodas 72900. Mokėjimo paskirtis: parama knygai „Sintautai“.